

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-р Кристина Върбанова-Денчева

на дисертационния труд

на тема „Иновативен дизайн и експериментални структури във
викторианската книга (1800–1900) - технология на релефен дизайн
подвързия на Оуен Джоунс за “Псалмите на Давид.
Псалтир на Виктория”“

на Малина Белчева

докторантка в професионално направление

3.5. Обществени комуникации и информационни науки

докторска програма „Медии и комуникации – Визуална комуникация“

Научен ръководител: проф. д-р Веселина Вълканова

I. Обща характеристика на дисертационния труд:

Изложението на дисертационния труд е представено в обем от 350 страници, от които 240 страници основен текст, структурирано е в увод, четири глави, заключение, използвана литература с посочени 363 заглавия (47 на кирилица и 316 на латиница), приложения с обем 108 страници, които съдържат 104 фотографии. Изследването е онагледено с 25 диаграми и 43 илюстрации и фотографии, 6 таблици.

II. Актуалност и значимост на разработвания в дисертационния труд проблем.

Темата на изследването в дисертационния труд на Малина Белчева е интересна и актуална в аспекта на съвременния прочит на иновативен дизайн на книгата, създаден преди повече от 170 години, през които години се променят технологиите за печат, информационните носители, протича цялостна промяна в комуникационно-информационната инфраструктура на обществото, като следствие и до известна степен причина за промените в социума в цялост. Като конкретно следствие от тези промени е и приближаване на т. нар. елитарно изкуство до широката аудитория, към което изкуство на пръв поглед се отнася и темата на дисертационното изследване – на изследване на технологията за създаване и опазване на уникален обект на нематериалното културно наследство - специална подвързия и изработване на псалтир от викторианската епоха.

Промените в обществените нагласи към опазване на такива уникални обекти прави темата актуална от съвременна гледна точка, а изясняването на обстоятелствата за създаването на този дизайн чрез анализ на официални свидетелства за технологичното равнище на епохата и конкретните произведения, които от занаятчийски утвърдени

практики се превръщат в създаване на шедеври на изкуството, също буди интерес и като предмет на научно изследване.

Отговорът на въпроса за разпространение на информацията за такива уникални обекти на културното наследство се съдържа в новите инструменти – приложения в онлайн медийната среда, в които новопоявяващите се визуални технологии възпроизвеждат реалността, но и създават условия за конструиране на нова – добавена и виртуална реалност .

III. Кратка аналитична характеристика на съдържанието. Цел, обект, предмет и методология на изследването.

Докторантката конкретизира определената цел на изследването: „...изследване на технологията на релефния дизайн на подвързия и представяне на историческо, библиографско, художествено и структурно проучване на “Псалмите на Давид”. Дисертацията проучва книгата от периода на викторианската епоха до съхраняването ѝ днес в колекциите на библиотеката “Райерсън и Бърнам”, коментира обстоятелствата около постъпването ѝ в музея, като описва подвързията и книжното тяло и разглежда материалите и патентите за дизайна на този иновативен албумен стил подвързия.“

Както се отбелязва в Увода, *обектът на изследването е* „... технологията на релефния дизайн подвързия на Оуен Джоунс за книгата „Псалмите на Давид. Псалтир на Виктория“. Посветен на Кралица Виктория“. *Предметът на изследването* се разглежда в два основни аспекта: изследването върху технологията на “Псалмите на Давид” - метода на създаване на подвързията и на книжното тяло, а вторият аспект - цялостен анализ на материалите и техниката за изграждане на подвързията, ... технологията на хартията, кожата, украсата и вариантите на свързване на книжното тяло с кориците при извършените в миналото реставрационни намеси.

Формулираните две изследователски тези са разгледани в теоретичен и в емпиричен аспект:

1. Изследване на технологията на релефния дизайн подвързия и представяне на историческо, библиографско, художествено и структурно проучване на “Псалмите на Давид”.

2. Проучване на книгата „Псалмите на Давид. Псалтир на Виктория“ от периода на викторианската епоха, до съхраняването ѝ до днес в колекциите на библиотеката “Райерсън и Бърнам”, изследване на подвързията и книжното тяло, материалите и патентите за дизайна на този албумен стил подвързия.

В изследването са приложени традиционни изследователски подходи: библиографски - проучване на релевантни на темата източници, които включват и специфични източници – патентна информация, архивна; книговедски методи - извличане и систематизиране на данни и факти, които са конкретизирани с прилагане на качествени и количествени методи за анализ и оценка на материалите, добрите практики, прилаганите методи за изработка на релефен тип печат върху естествена кожа, техники и технологии на реставрация на уникални издания в еволюция на методи, материали, апаратура;

историографски, културологични – систематизиране на данни и факти са създаване на музейни колекции с обекти на нематериалното културно наследство и еволюция на технологии за тяхното съхраняване, опазване, осигуряване на достъп, не на последно място – тяхната социализация.

Изследването последователно се представя в четирите глави на дисертационния труд.

В **Първа глава** е направен кратък обзор на историята на викторианската книга. Структура и дизайн на книгата през викторианската епоха. Разгледани са характеристиките на викторианската епоха и причинно-следствените връзки между промените в технологичната база на обществото, на самото общество и неговите отношения при прехода от феодализма към индустриалния XIX век: манифактурното производство, създаването на благоприятна среда за развитие на икономиката и увеличаване на военната мощ на Великобритания и ролята ѝ на световен хегемон. Показано е, че наред икономическия просперитет, бурно развитие има и в сферата на културата и изграждане на културните институции, катализирани и от организираното Голямо изложение на постиженията на индустрията в Лондон през 1851 г. Фокусът на изследването в тази глава е отражението на развитието на технологиите върху появата и утвърждаването на нови стилове в изкуството, като Ар Нуво и Неоготическия стил в изкуство и архитектура, дали своето отражение и върху книгоиздаването. Показано е, че развитието на дизайна на книгата се основава на „стремежа на издатели и редактори да привличат и предизвикват читателя и да му предоставят по-ясно и разбираемо съдържанията.” Проследени са накратко тенденциите във викторианското книгоиздаване в аспекта на технологичните нововъведения на епохата, проследени за викторианската книга в историята на книгопечатането на XIX век. Специално внимание е отделено на елементите на викторианската подвързия, използваните материали за хартиеното производство от дървесина, технологията за нейното производство през XIX век. В подточка папиемаше специално е проследена историята и технологията на изработване на папиемаше, неговите характеристики, структура и основни качества, както и техниките за неговото изработване - ръчни и машинни техники. развитието на технологиите за печат през XIX век, използваните информационни носители, както и материалите и технологиите за изработването на подвързията систематизирано са представени в хронологията на технологиите за печат и изработване на книжни издания в таблици 1 и 2, като подробно е проследено създаването и усъвършенстването на Ударната релефна преса от Джоузеф Тувенин (1820 г.).

Тези аспекти са представени в историческия обзор на създаването на библиотечната колекция в Музея за изящни и приложни изкуства на Чикаго (The Art Institute of Chicago) и експонатите в него. Проследено е разрастването и обогатяването на колекциите на музея, като са показани аналогичните катализиращи влияния на Световното изложение в Чикаго, посветено на 400 години от откриването на Америка (Колумбовото изложение), включително и за създаването на библиотеката "Райерсън и Бърнам", обогатяването на нейните колекции, реставрационните работи, въвеждането на екслибриси и други подходи,

които усъвършенстват поддържането на колекциите в библиотеката и тяхното профилиране в областта на "изкуство, теория, практика, история". Поддържането на колекциите е проследено накратко и в следващия век, като са отбелязани и големите дарения, които позволяват пълна реставрация на първоначалната колекция от 600 тома уникални издания.

Във Втора глава са представени технология за украсата и патенти, асоциирани с подвързията на „Псалмите на Давид“.

Проследени са технологиите за подвързията в продължение на повече от 80 години, като са маркирани основните материали, технологиите, по които се обработват и се получават, проследени са патентите на Ф. Лийк, както и патенти, които са близки по време и характеристики към неговия. За целта докторантката е проучила патентните архиви на Британската библиотека, Британския музей, Националните архиви, музеят “Виктория и Албърт”, провела е консултации с библиотекари, завеждащи специалните колекции на библиотеките на Университета в Рочестър, Университета в Бъфало, включително и реставратори и преподаватели в областта на технологиите на релефния печат и дизайн. Обобщава резултатите с извода, че за изработването на подвързията на „Псалмите на Давид“, Джон Оуен използва 3 вида патенти: два патента на Ф. Лийк, който изобретява метода за гравирание и отпечатване на дизайн върху кожа, на Уилям Ханкок за каучукова подвързия. Проследени са и използваните патенти за реставриране на изданието почти 70 години по-късно - на Джоел Лепретр за stub binding подвързия.

Оуен Джоунс създава дизайна на илюстрациите и на подвързията за "Псалмите на Давид", но за изработването на останалите елементи на книжното тяло използва изобретените модели и патенти на други автори: на каучуковата "гутаперча" подвързия, ударната релефна преса, патентът за stub binding подвързия с удължено свързване.

Подробно са проследени и систематизирани в технологично и в хронологично съответствие патентите, методите, технологиите, апаратурата и обработката на материалите, които са използвани за създаването на подвързията и книжното тяло на „Псалмите на Давид“, както и последващите реставрации (Таблица 3).

В Трета глава се представя „Описание, история и проучване на „Псалмите на Давид“, в което се прави исторически обзор на предпоставките за създаването на дизайна на изданието. Проучена е биографията на Оуен Джоунс, неговото творчество и постижения в областта на печатните технологии (усъвършенстване на литографията и появата на хромолиотографията), създаването на подвързията и цялостната изработка на изданието „Псалмите на Давид“, които са представени в контекста на постиженията му и в архитектурата (дизайнът на Голямото изложение в Лондон), в издателската дейност и дизайнерска дейност, включително и с представяне на други негови дизайнерски шедеври на книги.

В представените проучвания на докторантката по предисторията на първото издание на “Псалмите на Давид” с автограф за кралица Виктория от самия Джоунс, са маркирани основните събития, свързани с дарението на уникалното издание от Д. Е. Удхед за Музея за изящно и приложно изкуство в Чикаго - "Райърсън и Бърнам". Описано е и

подлагането на реставрации на изданието от 1903 г. и по-късно. Подробно е изложена технологията на изследването на книгата и реставрационния процес, която е ориентирана към историческо, библиографско, художествено и структурно проучване на книгата от периода на създаването до съхраняването в колекциите на музея. Подробно е изложено библиотечно-библиографското описание на книгата, както и технологията на подвързията, украсата и типографията на “Псалмите на Давид”, състоянието на книжното тяло и подвързията, историята на подвързването на книжното тяло. Подробно са проследени промените в оригинала, основани на архивни материали – бележки и др., които подробно са проучени и систематизирани, обхващайки период повече от век (1903 – 2012 г.). Описани са апаратурата и методите на изследване на отделните етапи от реставрациите и възстановяване на оригиналните орнаменти и илюстрации с нови технологии, материали и методи, както и наложените промени в книжното тяло с цел опазване на неговата цялост.

Направен е изводът, че за разлика от други съхранени книги, създадени с технологиите от 1861 г., се е съхранил оригиналът благодарение на иновативни експериментални технологии, използвани за изпълнение на дизайна на оригинала на изданието, както и подходящите реставрационни материали и методи за реставрация и преход към албумна структура на подвързията.

В Четвърта глава се представя изследването на копия от първото издание на книгата, като са описани модели за албумен стил на подвързия, проследени в еволюцията на нововъзникващите технологии през XIX век и тяхното усъвършенстване във втората половина на века. Подробно е представена албумната структура на подвързиите, включително и с хронологично проследяване на публикации и напредък в усъвършенстването на технологиите за изработване на този тип подвързии. Проучени са стиловете албумни структури и е направена класификация според изследователи и дизайнери на подвързии (Ричард Хортън, Джейн Ръдърстон) и особености на книговезането и цялостното изработване на изданията, описан е и иновативен модел за изграждане на книжната структура при „Псалмите на Давид”, онагледени с диаграми, отразяващи отделните етапи от изработването на изданието (свързване на илюстрациите, форзаците, книжното тяло, движението на книжния гръб и разпределение на напрежението и др.). Представени са копия от първото издание на книгата, включително и статистика, данни, сравнителен анализ. Проследени са промените, направени при пълно и частично отделяне на кориците и на гръба от книжното тяло, направен е сравнителен анализ между емблематични подвързии за първото издание на книгата, както и разликите в кожата на подвързията, структурата на изграждане на книгата, материали, включително и използвани от Оуен Джоунс за първото издание на книгата, илюстрации, особености на подвързията, структура на книжното тяло, книговезки особености на технологията, използваното златно покритие, лого на издателя. Систематизирано са описани и документалните доказателства за реставрация, документация - актуален реставрационен протокол, документация на реставрационния процес. Направен е анализ и оценка на възможността за универсализиране на документацията и необходимите стъпки за създаването на такава, изборът на съдържание и метод на оформяне на документация, описани са

високотехнологични системи за документация. Направеното изследване има за резултат оценка на общото състояние на книгата и степента на деградация на корицата, кожата, хартията, илюстрациите, начина на свързване и изграждане на книжното тяло, форзаците и подвързията.

Проучванията на докторантката обхващат институции, асоциирани към изследвания на стари издания с уникални характеристики – около 40, от които са консултирали докторантката в проучването на копията от първото издание на книгата, фокусирано върху четири основни групи от въпроси, въз основа на които са проведени изследванията: общото състояние на книгата; конкретни въпроси върху степента на деградация на корицата, кожата, хартията и илюстрациите; начинът на свързване и изграждане на книжното тяло; форзаците и подвързията. Данните от тези институции (37 институции от 5 страни), са систематизирани по горепосочените 4 групи критерии за оценка на различната степен на деградация.

Докторантката прави извод, че за успешната комплексна реставрация на оригиналното издание на "Псалмите на Давид", съхранявано в Музея в Чикаго, за всеки етап от реставрацията са приложени най-новите технологии и избрани сполучливи подходи, което е видно и от запазените други копия от същия период, които са с различна степен на деградации.

В заключителната част от дисертационния труд докторантката обобщава направените изводи към всяка глава, които очертават изследване на 3 основни проблемни кръга:

1. Провеждане на първото цялостно теоретично изследване на релефния дизайн подвързия на книгата "Псалмите на Дейвид" от специалните колекции на библиотеката "Райерсън и Бърнхам" в Музея за изящни и приложни изкуства на Чикаго.

2. Направен е систематичен обзор на публикации за изследвания, административна и технологична документация от обществени и частни архиви, проучени патенти, които са анализирани и на тяхна база са очертани особеностите на викторианската книга в контекста на историята на изобретенията в книгопечатането в продължение на XIX век, книговезни технологии и похвати, появата и утвърждаването на технологии за украса и подвързии, историята на папиемаше, тяхната структура и технологии, с фокусиране върху релефния печат и изработване на подвързия по тази технология.

3. Използваният изследователски подход и инструментариум – историографски, културно-исторически, дескриптивен, съпоставителен анализ и оценка, не на последно място – визуализацията, позволяват разкриването на причинно-следствените връзки между успешното провеждане на реставрацията и нейното устойчиво оцеляване във времето, приложена за "Псалмите на Давид": създадената нова албумна структура от викторианската епоха, която удовлетворява съвременните изисквания за реставрация на фолио формат книги, е потенциално приложима за запазените до днес екземпляри от първото издание на Оуен Джоунс в обществените колекции в Европа, Америка, Австралия и Нова Зеландия.

IV. Критични бележки

Окончателният текст на дисертацията е прецизиран в съответствие с направените бележки от предварителното обсъждане.

V. Оценка на автореферата.

Представеният автореферат отразява синтезирано, ясно и точно съдържанието на дисертационния труд.

VI. Публикации по темата.

Докторантката е представила 3 научни публикации, които са по темата на представения дисертационен труд, публикувани в чуждестранни научни списания, сборници от международни научни форуми, тематични сборници с научни статии.

VII. Цитирания.

Цитиранията в дисертационния труд са 363 на брой (описани в библиографията на дисертационния труд), което е показател за проучен огромен обем литература, тематично свързан с разработвания проблем. От изложението личи ерудиция, поддържането на актуално равнище на информираност по отношение за актуални изследвания по темата на дисертационното проучване, задълбочено познаване на основните културологични характеристики на епохата, технологичното развитие и основните въпроси от теорията и практиката на книгознанието през XIX век.

Посочените източници са представени в съответствие с правилата за библиографско описание и библиографско цитиране.

VIII. Заключение.

Оценката за извършеното научно изследване, отразено в дисертационния труд, е положителна: извършен е изследователски труд, като са проучени, систематизирани и оценени релевантни източници. Работата е структурирана в последователността на възприетия подход на изследването, точно са изложени аргументите, обосноваващи хипотезата, обекта и предмета на изследването, идентифицирането на иновативните технологии, използвани за създаването на уникалното издание на „Псалмите на Давид“, проучени са патенти, огромен обем документация, създадена преди повече от век и половина. Приложеният подход е при спазване на изискванията за научно изследване и показва умение за формулиране на теза, последователно и логично изложение на аргументите за направените изводи. Докторантката притежава освен голям практически опит в реставрацията на редки и ценни книги, също и необходимата теоретична подготовка за проучване на целесъобразни източници, систематизиране на информацията, откриване на база за класификация и очертаване на тенденции в практиките на книгоиздаването и оформлението на книгите от викторианската епоха. Илюстрациите онагледяват цялостно изследването, като му придават многоаспектност и илюстрират добросъвестната работа на докторантката. Поддържаната комуникация на високо

професионално и изследователско равнище с най-авторитетните библиотеки, музеи, университети в 5 страни показват висока ерудираност и професионализъм, последователност в преследване на поставените цели и поддържане на активна комуникация в хода на дисертационното изследване.

Дисертационният труд е с приносно значение в научно-теоретично и практическо отношение.

С изложените аргументи давам положителна оценка за извършеното дисертационно изследване и предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Малина Белчева образователната и научна степен „ДОКТОР“.

София, 5 февруари 2021 г.

Подпис:

проф. д-р Кристина Върбанова-Денчева